

УДК 378.1-057.4

Н.Б. БЕНЬКОВСЬКА,
*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри іноземних мов, вчений секретар
Одеського торговельно-економічного інституту КНТЕУ*

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ СВІТОВОГО ТА ВІТЧИЗНЯНОГО ДОСВІДУ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ЕКОНОМІСТІВ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

У статті проаналізовано основні тенденції розвитку вищої економічної освіти у навчальних закладах США та Західної Європи (Великобританія, Франція, Німеччина) та порівняно їх з провідними перспективами розвитку навчального процесу у вищих навчальних закладах України.

Ключові слова: економіст, економічна освіта, економічна діяльність, підготовка економістів, вищий навчальний заклад.

Актуальність. За сучасних умов європейської інтеграції України питання підготовки кваліфікованих кадрів у вищому навчальному закладі набуває все більшої актуальності. Як показує досвід розвинених країн, рівень професійної кваліфікації кадрів разом з рівнем організації та управління є найважливішим чинником, що визначає активне економічне зростання.

Окрему увагу привертають праці, присвячені певним аспектам підготовки фахівців економічного профілю. Так у дослідженні Г. Гіперс висвітлюється питання виховання діловитості й творчості майбутніх фахівців економічного профілю, наукове дослідження В. Зінченко присвячено формуванню професійної спрямованості студентів економічних спеціальностей на початковому етапі навчання, у працях М. Коляди розглядається проблема формування інформаційної культури економіста в умовах ринкової економіки, у працях Г. Копил надається наукове обґрунтування соціального значення формування професійної культури студентів економічних спеціальностей.

У ряді праць закордонних учених (Т. Купе, П. Ричарда, С. Коуві та ін.) пропонуються моделі ефективного навчання економістів, що визначають рівень розвитку високотехнологічного класичного американізованого бізнесу і потребують підготовки економістів-професіоналів, цінний для української системи навчання як важливий етап фундаментальної теоретичної підготовки.

Мета статті – визначити та проаналізувати основні тенденції розвитку вищої економічної освіти у навчальних закладах США та Західної Європи (Великобританія, Франція, Німеччина) та порівняти їх з провідними перспективами розвитку навчального процесу у ВНЗ України.

Основний виклад матеріалу. На сьогодні професія економіста є однією з найбільш потрібних та розповсюджених у всіх країнах світу. Проте саме поняття «економіка» виникло ще у давні часи. Словом «οἰκοποτῖα» древні греки позначали керування господарством (οἶκος – домогосподарство, будинок і νόμος – закон). У наш час термін «економіка» вживається для позначення теорії і практики найефективнішого ведення господарства, а терміном «економіст» називають фахівця, який займається аналізом фінансово-господарської діяльності підприємства, галузі тощо з метою її поліпшення [8].

Термін «економіка» вживається і на позначення певних галузей наукового знання: наприклад «політична економія», «економіка промисловості», «економіка сільського господарства», «економіка торгівлі» тощо.

Метою діяльності фахівців зазначеної галузі є вивчення економічних процесів, що відбуваються в суспільстві, і розробка шляхів і методів досягнення цілей, що ставляться перед спеціалістами реаліями сьогодення. У зв'язку з цим, а також тим фактом, що сучасне ринкове життя суспільства перетворилося на багатовимірний конгломерат, останнім часом надзвичайно розрослася й ускладнилася власне економічна наука. Саме тому сьогодні кожен економіст (йдеться, насамперед, про дипломованих фахівців, що володіють, принаймні, мінімальним обсягом відповідних знань) постає перед вибором одного з трьох напрямків (державної служби, комерційної діяльності або академічної науки [6, с 15]). Прийняте молодим фахівцем рішення автоматично визначає вибір професійного кредо.

Охарактеризуємо коротко кожний з перелічених напрямів.

Комерційна діяльність. Загальні та спеціальні знання економічних процесів у сфері бізнесу дають економісту-професіоналу доволі великі шанси для швидкої адаптації в будь-якій конкретній сфері приватного підприємництва. Перед ним відкривається перспектива роботи в таких структурах, як: банки, страхові та аудиторські фірми, торгові та фінансові компанії, промислові корпорації тощо. Робота у подібних установах, як правило, дозволяє набути корисного досвіду, що дає можливість організувати власну справу і нажити пристойний капітал, що, у свою чергу, відкриває широкі можливості для задоволення побутових і творчих потреб. Крім того, робота у приватному секторі передбачає значну особисту і професійну свободу, а також надзвичайно динамічний спосіб життя. Одночасно деякі із зазначених переваг провокують і ряд недоліків – наприклад занадто напружений ритм.

Державна служба. До основних переваг цієї сфери економічної діяльності традиційно зараховують сприятливі умови для кар'єрного зростання, підвищення свого соціального статусу, здобуття істотних владних повноважень, значні соціальні пільги, фінансові переваги. Цілий ряд престижних чиновницьких посад передбачає цікаву творчу роботу в міністерствах фінансів, економіки, іноземних справ, зовнішніх економічних зв'язків, у Національному банку, Державній податковій службі тощо. Безумовними позитивними факторами є також наявність інтенсивних професійних контактів, завдяки яким розширюються особисті зв'язки, а також участь у конкретних проектах і заходах, що дає відчуття причетності до важливих справ. Щодо основних мінусів, то це невисока заробітна платня, рутинні операції на нижніх посадових рівнях, залежність кар'єри від політичної кон'юнктури та волі керівництва, тверда регламентація дій чиновника і як наслідок – відсутність достатньої особистої свободи.

Академічна діяльність. Основними перевагами цієї сфери є пошук та розробка нових аспектів економічної науки, можливість передавати набуті знання та досвід, поважний соціальний статус, можливість кар'єрного зростання. До негативних моментів слід віднести обмежені можливості практичної реалізації теоретичних знахідок та невисоку матеріальну винагороду.

Аналіз наукових праць дослідників, які займалися даною проблемою, свідчить, що найбільших успіхів в економічній підготовці молоді досягнуто в Англії, Німеччині та США. Це проявляється передусім у формуванні у молоді економічного мислення, ставлення до освіти як до запоруки професійного успіху та усвідомлення своєї професійної перспективи.

Накопичено значний досвід підготовки економістів у ВНЗ. Активне вивчення та використання цих напрацювань дозволить вітчизняним вченим покращити рівень підготовки економістів навчальними закладами, віднайти нові шляхи формування особистості майбутнього спеціаліста за умов розвитку ринкової економіки. Для створення ефективної системи освіти на сьогодні виникає необхідність ретельного дослідження закордонного досвіду підготовки економістів у вищих навчальних закладах, об'єктивного аналізу його позитивних та негативних рис.

Так, американська система підготовки економістів, в першу чергу, характеризується індивідуалізмом [2, с. 85; 3, с. 62], в результаті чого кожний університет прагне створити свою економічну школу. Наслідком такої організації навчального процесу є те, що у випускників формується певний тип економічного мислення, індивідуальне розуміння та оцінка економічних проблем. З одного боку, це дозволяє успішніше знаходити їх рішення і, відпо-

відно, реалізовувати себе як фахівця. З іншого боку, фахівець з вузькою спеціалізацією відчуває значні труднощі у процесі своєї діяльності, якщо характер його роботи не відповідає типу економічного мислення, сформованого у його школі. На сьогодні в американській системі підготовки економістів простежується виникнення тенденції фундаменталізації вищої економічної освіти з метою подолання зазначених недоліків [2, с. 89; 9, с. 32].

У Німеччині процес підготовки економістів безпосередньо пов'язаний із практичною діяльністю, хоча досліджувані дисципліни характеризуються достатнім рівнем фундаменталізації [2, с. 90]. Якщо випускник потрапляє до великої фірми, то у більшості випадків він проходить додаткову підготовку в спеціальному підрозділі фірми. Весь процес навчання у ВНЗ організований таким чином, щоб студент якомога раніше почав працювати самостійно. Система вищої економічної освіти Німеччини має чітку упорядковану структуру, а вибір того чи іншого навчального закладу залежить від здібностей, схильностей та можливостей студента. На наш погляд, це позитивний бік німецької системи підготовки економістів, що створює найкращі умови для розкриття професійного потенціалу студента. До негативних моментів слід зарахувати те, що на початку професійної підготовки майбутніх фахівців не завжди є можливим точно визначити потенційне місце роботи. Крім того, поділ майбутніх економістів у процесі підготовки у ВНЗ на дослідників і практичних працівників ускладнює процес їх подальшої перепідготовки під впливом ситуації на ринку праці, яка швидко змінюється.

Особливість університетської освіти у Франції полягає у тому, що випускники одержують поглиблену підготовку за конкретними економічними спеціальностями [2, с. 92; 5, с. 22]. Відомі вищі навчальні заклади ведуть підготовку фахівців у галузі бізнесу і менеджменту, їх провідна мета – підготовка економістів-керівників вищого рангу. Основний акцент у їх навчанні робиться на практичній спрямованості. Безумовно, позитивним у такій системі підготовки економістів можна вважати високий ступінь їх «готовності» до практичної діяльності. Однак негативним моментом є те, що при зміні спеціалізації, характеру діяльності та обов'язків, що виконуються, випускники ВНЗ «вузького» типу стикаються з браком загальних фундаментальних економічних знань, що істотно ускладнює процес їх перепідготовки чи перепідготовки керівництва.

У цілому загальна орієнтація вищої економічної освіти Заходу сформувалася під впливом певних об'єктивних тенденцій розвитку суспільства. На професійну діяльність випускника економічного ВНЗ впливають фактори, що найчастіше можуть бути невідомі на момент одержання вузької спеціалізації. Так, скорочення у недавньому минулому загальноосвітньої підготовки призвело до негативного результату – неповного використання в майбутньому одержуваної професійної кваліфікації. Внаслідок цього на сьогодні система вищої економічної освіти на Заході переходить на підготовку фахівців широкого профілю. Відбулася відмова від надмірно вузької спеціалізації навчання, що перешкоджає адаптації колишніх випускників до потреб суспільства, що змінюються. У багатьох країнах випускники економічних ВНЗ усе частіше стають економістами в широкому сенсі слова, а не тільки вузькими фахівцями, що знають лише економіку конкретного виду діяльності [4, с. 113]. Однак широкий профіль не означає відмову від спеціалізації. Основний акцент у підготовці економістів за кордоном зміщується у бік формування у майбутніх фахівців методологічних основ, необхідних для розуміння і дослідження явищ економіки. Паралельно з цим передбачається формування у майбутніх фахівців навичок практичної діяльності. На нашу думку, останній може бути запозичений і українською системою освіти.

Системи вищої економічної освіти США і Великобританії діють в умовах жорсткої конкуренції на ринку праці, де регулююча роль належить не державі, а суспільству. Відсутність державних стандартів, затверджених на урядовому рівні, дає ВНЗ зазначених країн можливість самостійно приймати рішення про зміст основних програм і дисциплін. Крім того, магістрантам надається велика свобода вибору свого навчального плану і порядку вивчення курсів. Безумовно, використання цього принципу в процесі підготовки економістів багато в чому могло б сприяти удосконаленню підготовки фахівців відповідної галузі в Україні. Однак при цьому необхідно цілком змінити структуру державної системи освіти. Крім того, запозичення накопиченого за кордоном досвіду підготовки економістів ускладнюється також певними особливостями української економічної освіти. По-перше, основною метою вищої

освіти в Україні виступає не тільки передача знань і формування умінь і навичок, але й перевірка ефективності їх сприйняття. На цьому базується вся система викладання дисциплін в українських ВНЗ, згідно якої аудиторна робота студентів з викладачем займає значну частину навчального часу. На противагу цьому, у закордонних університетах основне завдання полягає у наданні студентам можливості вчитися самостійно з використанням бібліотечних ресурсів, навчальних посібників та наявної інформаційної бази [9, с. 18].

В Україні, на сучасному етапі переходу держави до ринкової економіки, відбувається відновлення як змісту освіти, так і методів навчання. Принципово нові умови і зміст ділової активності, що склалися в нашій країні у зв'язку з переходом до ринку, кардинальним образом змінили вимоги до професійних та особистісних якостей, якими повинні володіти фахівці, що пройшли спеціальне навчання і прагнуть займатися економічною діяльністю в організаціях. За цих умов навчальні заклади почали готувати кадри за профілем, істотно відмінним від того, яким ще кілька років тому володіли їх випускники. Тут слід зазначити, що економісти – грамотні фахівці епохи «розвинутого соціалізму» повинні були, в першу чергу, мати глибокі, але досить статичні знання, які вони використовували за умов панування планового управління як в економіці всієї країни, так і на окремих підприємствах. На зазначеному етапі розвитку суспільства цінувалися фундаментальність (глибина) і широта знань, а також уміння використовувати інструментарій раціональності і формального аналізу. Здатність логічно обґрунтувати висновок була запорукою успіху у вирішенні проблем майбутнього і сьогодення відповідно до цілей, що визначалися вищими керівними органами країни. Випускники ряду ВНЗ і навчальних центрів були добре підготовлені для економічної діяльності в державних органах і на державних підприємствах.

Найважливішою ознакою змін нашого студентства сьогодні є те, що воно стало більш незалежним, менше пов'язаним із традиціями, схильним до невиправданого ризику та нехтування тими зразками поведінки, які могли отримати у спадок від попередніх поколінь. За цих умов особливо корисним є вивчення та запозичення зарубіжного досвіду роботи зі студентами, адже ВНЗ США та Європи давно мають справу з доволі автономними та вимогливими студентами, яких надто важко «виховувати» методами відкритого формульованого впливу.

Серйозною перешкодою на шляху переходу до євростандартів є наш менталітет. Дослідження засвідчили, що українському суспільству притаманні такі риси: ідеал сім'ї, встановлення дружніх відносин, через що більшість ділових контактів переноситься у площину особистих відносин; не самостійність людей, які бажать належати до будь-якої групи, віддзеркалювати інтереси цієї групи та підкорятися її силі; велике бажання запобігати ризику і невизначеності, максимально застерегти себе при прийнятті рішень, прикритися інструкціями, розпорядженнями тощо; величезна схильність народу до покірності. Як наслідок такого тотального підкорення – нездатність людей, що досягли діяльного віку, до прояву ініціативи, втрата підприємливості, що призвело до створення суспільства слухняних виконавців. Дослідження серед студентів українських ВНЗ (980 опитаних) засвідчили про наявність осіб з такими характеристиками, що відповідають наведеним параметрам, а саме: слухняних, покірних, залежних – 65%; консервативних – 75%; гіпотимічних, які недооцінюють своїх можливостей та занижують свою компетентність, знання і здібності – 70%; самостійних особистостей – всього 15–25% студентів [7, с. 22–23].

В Європейському Союзі прийняті та діють інші стандарти, до яких доведеться адаптуватися. Сьогодні український диплом не визнається в Європі, українські фахівці без кваліфікації не можуть влаштуватися за фахом. І хоча вони за багатьма показниками, розв'язком, ерудованістю перевершують зарубіжних фахівців, дискредитація українського диплома триває. Євродиплом зрівняє українських фахівців у правах і забезпечуватиме можливість вільного працевлаштування за фахом у країнах Європейського Союзу. Найбільше не влаштовує закордонних працедавців у підготовці наших фахівців низька дієвість знань, що суперечить європейським критеріям. Згідно з європейськими стандартами дипломований фахівець відразу займає робоче місце і виконує свої посадові обов'язки, оскільки наявність диплома гарантує високий рівень підготовки спеціаліста.

Впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу, яке є однією з ключових вимог Болонської декларації, передбачає такі зміни в українській системі вищої освіти:

- інтенсифікація навчального процесу та підвищення якості підготовки фахівців;
- систематичність засвоєння навчального матеріалу;
- встановлення зворотного зв'язку з кожним студентом на певних етапах навчання;
- контроль та своєчасне коригування навчально-виховного процесу;
- підвищення мотивації учасників навчально-виховного процесу;
- психологічне розвантаження студентів під кінець семестру;
- підвищення відповідальності студентів за результати навчальної діяльності;
- максимальне забезпечення потреб особи у виборі освітнього рівня та кваліфікації;
- підвищення рівня адаптації особи до зміни вимог ринку праці;
- скорочення непродуктивного навчального часу (за рахунок ліквідації екзаменаційних сесій).

У демократичних країнах «виховання студентів» не є виокремленим завданням керівництва та колективів вищих закладів освіти. Це – одна з багатьох частин досить широкої проблеми соціалізації всіх представників молодого покоління зусиллями всього суспільства, а тому уважно вивчається переважно соціологами та соціальними працівниками. Вчені цих напрямів на базі анкетування й інших засобів аналізують громадське становище студентства під кутом зору його підготовленості до життя у правовій і демократичній державі. У розвинених демократичних країнах студентство розглядається за особливими принципами, які ще не набули поширення в Україні. Йдеться, насамперед, про принцип особистісної автономії та високої поваги до індивідуума та виконання всіх положень світової Конвенції про права людини [1, с. 6–7].

Висновки. Отже, у сфері формування засад поведінки та діяльності студентів розвинені демократичні країни вже відмовилися від усе ще неліквідованої у нас авторитарної педагогіки. Вище освітнє керівництво та адміністрація ВНЗ ніколи не акцентують на понятті «виховного впливу», надаючи перевагу засобам формування у молоді належних моральних засад і бажаного для демократичного соціуму канону індивідуальної та колективної поведінки. Тим більше, що Національна доктрина розвитку освіти України в XXI столітті передбачає поворот від колективістського навчання до особистісного.

Визначивши та проаналізувавши основні тенденції розвитку вищої освіти у навчальних закладах США та Західної Європи (в першу чергу йдеться про Великобританію, Францію, Німеччину) та порівнявши їх з провідними перспективами розвитку навчального процесу у ВНЗ України, дійшли висновку, що найбільш значуща проблема західної системи вищої економічної освіти є доволі близькою до української і полягає у необхідності пошуку шляхів формування у студента таких знань, умінь, навичок та професійних якостей, на базі яких він надалі зможе ефективно реалізовувати себе у сфері економічної діяльності протягом усієї професійної кар'єри, навіть при зміні характеру роботи (наприклад, переходу від діяльності бухгалтера до роботи фінансиста, керівництва більшим колективом тощо).

Список використаних джерел

1. Бойчук О. Студент у суспільстві знань – зарубіжний погляд / О. Бойчук // Науковий світ. – 2004. – № 5. – С. 6–7.
2. Вульфсон Б.Л. Высшее образование на Западе на пороге XXI века: успехи и нерешенные проблемы / Б.Л. Вульфсон // Педагогика. – 1999. – № 2. – С. 84–96.
3. Маркова А.Г. Как учат экономистов в университетах США / А.Г. Маркова // Экономическое время. – 1991. – № 1. – С. 61–63.
4. Медников В.В. Подготовка экономистов в системе высшей школы за рубежом / В.В. Медников, А.В. Бухвалов, А.О. Славнова. – СПб.: СПб УЭФ, 1992. – 152 с.
5. Ничкало Н.Г. Професійна освіта в зарубіжних країнах / Н.Г. Ничкало, В.О. Кудін. – К.: Вища шк., 2002. – 322 с.
6. Пошуруева О. Проблема выбора: спрос или же престиж? / О. Пошуруева // Сучасна освіта. – 2005. – № 2. – С. 14–15.

7. Про реалії та перспективи перебудови виховного процесу на основі європейських стандартів вищої освіти (ECTS): матеріали міжвуз. наук.-методич. конф. «Моніторинг якості процесів і результатів освітньої діяльності», (Полтава, 27–28 берез. 2003 р.) / М-во освіти і науки, Центр. спілка спож. тов. – Полтава: Полтав.ун-т спож. коопер., 2003. – 301 с.

8. Словник економічних термінів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dic/akademic.ru/labrary.nsf/econ dict>.

9. Сухорський С. Освіта закордоння / С. Сухорський. – Львів: Основи, 1995. – 38 с.

References

1. Boichuk, O. (2004). *Student u suspilstvi znan – zarubizhnyi pohliad* [The student in the society of knowledge – foreign sight]. *Naukovii svit* [Scientific world], vol. 5, p. 8-10 (In Ukrainian).

2. Vulfson, B.L. (1999). *Vyisshie obrazovanie na Zapade na poroge XXI veka: uspehi i nereshennyye problemy* [Higher education in the West, on the threshold of the 21th century: successes and remaining challenges]. *Pedagogika* [Pedagogy], vol. 2, p. 84–96 (In Russian).

3. Markova, A.G. (1991). *Kak uchat ekonomistov v universitetah SShA* [How to teach economics at US universities]. *Ekonomicheskoe vremia* [Economic times], vol. 1, p. 61–63 (In Russian).

4. Mednikov, V.V., Buhvalov, A.V. & Slavnova, A.O. (1992). *Podgotovka ekonomistov v sisteme vyisshyey shkoly i zarubezhom* [Training of the economists in the system of higher schools abroad]. SPb, SPbUEF, 152 p. (In Russian).

5. Nychkalo, N.H. & Kudin, V.O. (2002). *Profesiina osvita v zarubizhnykh krainakh* [Professional education in foreign countries], Kyiv, Vyscha shkola, 322 p. (In Ukrainian).

6. Poshurueva, O. (2005). *Problemy vyibora: sprosilizheprestizh?* [The problem of choice: demand or prestige?]. *Suchasna osvita* [Modern education], vol. 2, pp. 14-15 (In Russian).

7. *Pro realii ta perspektyvy perebudovy vykhovnoho protsesu na osnovi yevropeiskykh standartiv vyshchoi osvity* (2003). [About realities and prospects of restructuring of the educational process, based on European standards for higher education (ECTS)]. *Monitoryng yakosti procesiv i rezultativ osvitnoi diialnosti* [Monitoring the quality of processes and results of educational activity], Poltava. 301 p. (In Ukrainian).

8. *Slovnnyk ekonomichnykh terminiv* [Dictionary of economic terms]. Available at: <http://dic/akademic.ru/labrary.nsf/econ dict> on 25 June 2016.

9. Sukhorskyi, S. (1995). *Osvita zakordonnia* [Education of foreign countries], Lviv, Osnovy, 38 p. (In Ukrainian).

В статье проанализированы основные тенденции развития высшего экономического образования в учебных заведениях США и Западной Европы (Великобритания, Франция, Германия) и проведено их сравнение с ведущими перспективами развития учебного процесса в высших учебных заведениях Украины.

Ключевые слова: экономист, экономическое образование, экономическая деятельность, подготовка экономистов, высшее учебное заведение.

The article analyzes the main trends in the development of higher economic education in educational institutions of the United States and Western Europe (United Kingdom, France, and Germany). Those trends were compared with the leading prospects of development of the educational process in higher educational institutions of Ukraine.

Key words: economist, economic education, economic activities, training of economists, higher educational institution.

Одержано 25.10.2016.